

Zapalmy ognisko!

– o kreatywności w przedszkolu słów kilka

Donata Leszczyńska, Teresa Komuda

*Umysł to nie dzban, który należy wypełnić,
ale ognisko, które wypada zapalić.*

Plutarch

Współczesność to przede wszystkim: ruch, zmiana, postęp, rozwój i edukacja. Wszelkie działania powinny być skierowane na wydobycie i uaktywnienie potencjalnych zdolności do twórczych działań, co w konsekwencji doprowadzi do ukształtowania jednostki kreatywnej.

Kreatywność (postawa twórcza; od łac. *creatus*, czyli twórczy) definiowana jest jako proces umysłowy pociągający za sobą powstawanie nowych pomysłów, skojarzeń, powiązań z istniejącymi już ideami i koncepcjami.

Nie jest to na pewno wiedza, ale „stan ducha”, to zdolność do dziwienia się, zadawania pytań, często dziwnych i niekonwencjonalnych, obserwacji otaczającej rzeczywistości z wielu perspektyw, to otwartość umysłu na inność. Kreatywność wymaga odwagi, poczucia humoru, właściwych sytuacji poznawczych i narzędzi w celu pobudzania mózgu do twórczej pracy umysłowej.

Zdolność do twórczego myślenia nie jest cechą artystów, wynalazców, naukowców, ale naturalną zdolnością wszystkich ludzi. Trzeba ją jednak rozbudzać i rozwijać poprzez stwarzanie takich sytuacji, podczas których człowiek uczy się generowania oryginalnych pomysłów, niestereotypowego podchodzenia do problemów, wykorzystywania wyobraźni i fantazji w pracy umysłowej, szukania wielu rozwiązań, iden-

tyfikowania problemu, podejmowania ryzyka i odwagi we wprowadzaniu nietypowych rozwiązań.

Myślenie kreatywne to myślenie prowadzące do uzyskania różnych, często bardzo oryginalnych rozwiązań, to zdolność do tworzenia czegoś nowego. Jak wynika z literatury fachowej, myśleniem twórczym można kierować, bo nie wynika ono z chwilowego natchnienia, ale z naturalnych procesów psychicznych człowieka. Myślenie kreatywne jest często blokowane przez sztywność, schematyczność i rutynę oraz przeszkody najczęściej o charakterze emocjonalnym i społecznym. Jedną z podstawowych przeszkód w myśleniu twórczym jest brak motywacji – nie jesteśmy twórczy, bo nie chcemy, nie wierzymy w skuteczność naszych działań. Większość ludzi jest przyzwyczajona i nauczona myśleć w sposób analityczny, a umiejętność myślenia kreatywnego wykorzystują tylko jednostki. Istnieje również szereg innych ograniczeń: ograniczenia, które sami sobie narzucamy, niesłuszne przekonanie, że zawsze istnieje tylko jedna dobra odpowiedź, udzielanie takiej odpowiedzi, jakiej się od nas oczekuje, brak chęci i odwagi do stawiania wyzwań, tendencja do pochopnych osądów, obawa przed ośmieszeniem.

Wielu pedagogów zwraca uwagę na potrzebę przeobrażenia systemów edukacyjnych tak, aby stymulowały one kreatywną postawę człowieka. Przyjmując za R. Glotonem i C. Clero, że postawa twórcza, jako

dyspozycja do tworzenia, istnieje w stanie potencjalnym u wszystkich ludzi niezależnie od wieku, nie należy jednak zapominać, że jest ona uzależniona od środowiska społeczno-kulturalnego, a więc również od czynnika pedagogicznego. Ujawnia się i prawidłowo rozwija dopiero w sprzyjających warunkach.

Dziecko przychodzące na świat wyposażone jest w naturalny instynkt kreacji i posiada wewnętrzne siły twórcze, ale musi mieć warunki umożliwiające zaspokojenie potrzeby kreowania poprzez wzmocnienie dążenia do tworzenia i samorealizacji. Zasadniczą rolę pełni zatem edukacja, gdyż to właśnie zmierzający ku kreatywności proces wychowawczy i dydaktyczny może spowodować, że wszystko nabierze ruchu i zacznie się rozwijać, a postawa konformizmu i bezmyślnej uległości zostanie u każdego człowieka zastąpiona twórczą aktywnością¹.

Od urodzenia do piątego roku życia zdolności intelektualne dziecka rozwijają się tak szybko, jak na przestrzeni następných trzynastu lat. Umysł dziecka jest zdolny do niewyobrażalnych osiągnięć i może sprostać prawie każdemu zadaniu, które mu przedstawimy. Powodem tego jest bardzo chłonny umysł dziecka, jego nieograniczona ciekawość świata, wrodzona potrzeba odkrywania wszystkiego, ruchliwość, niespożyta energia, chęć poznawania i samodzielnego działania.

Wiek przedszkolny jest jednym z najważniejszych okresów w życiu człowieka. Podczas pięciu pierwszych lat życia dziecko uczy się intensywniej niż kiedykolwiek. Bardzo trafna jest charakterystyka możliwości dzieci w wieku przedszkolnym D. Page'a, który stwierdza: *Nauczając od przedszkola po szkołę wyższą, byłem zdumiony intelektualnym podobieństwem istot ludzkich w różnym wieku, aczkolwiek dzieci są chyba bardziej spontaniczne, twórcze i energiczne od dorosłych. Według mnie, małe dzieci uczą się prawie każdej rzeczy szybciej aniżeli dorośli, jeśli można im ją przedstawić w odpowiedniej postaci*².

Dziecko w wieku przedszkolnym odczuwa potrzebę rozwiązywania problemów niczym wspinanie się po

szczebelkach drabiny osiągnięć intelektualnych, gdyż dopiero po rozwiązaniu problemu na jednym poziomie, może przejść do następnego – wyższego.

Większość dorosłych uważa, że problemów należy unikać, jednak umiejętność ich dostrzegania jest sprawnością, którą należy zdobyć jak najwcześniej. Jest to jedna z podstawowych umiejętności intelektualnych, które dziecko musi posiadać. Dzieci nie męczą się, rozwiązując problemy, nużący natomiast jest dla nich brak zadań. Dzieci, które uczą się dostrzegać problemy, będą zadawać szereg pytań. Należy pamiętać jednak o tym, iż trzeba stwarzać okazje do natychmiastowego rozwiązywania problemów po to, by dziecko odczuwało satysfakcję i chętnie podejmowało kolejne wyzwania. Jeśli problem jest trudny do rozwiązania, trzeba dziecku pomóc, kierując je na drogę eksperymentu i samodzielnego dochodzenia do wiedzy. Zresztą, cytując D. Lewisa, *nie istnieje nic takiego jak wewnętrznie trudny problem*³. Dziecko rozwiąże prawie każdy problem, odpowiednio przedstawiony.

Z czasem dziecko nauczy się dostrzegać coraz to inne problemy, poszukiwać nowych sposobów działania, być twórcą i odkrywcą. Zgodnie ze słowami: *im więcej rozwiązujemy problemów, tym szybszy jest nasz rozwój umysłowy*⁴, stawiając przed dzieckiem nowe, trudniejsze zadania, rozwijamy je.

Bruner twierdzi, iż *warto zadać sobie dużo trudu, by dostarczyć rosnącemu dziecku problemów, które ułatwią mu przejście do następných etapów rozwojowych*⁵.

Nasze dotychczasowe doświadczenia wynikające z wieloletniej pracy z dziećmi przedszkolnymi, znajomość możliwości psychorozwojowych dzieci, wiedza psychologiczna i pedagogiczna utwierdziły nas w przekonaniu, że przedszkole jest doskonałym miejscem do rozwijania kreatywności dziecięcej. Już w przedszkolu nauczyciele powinni stwarzać jak najwięcej sytuacji, by rozwijać potencjał wszystkich dzieci i efektywnie wykorzystywać ich naturalną chęć działania, spontaniczność, pomysłowość, ciekawość, chłonność.

Przewodnikiem ku kreatywności dziecięcej powinien być kompetentny nauczyciel wyposażony w rozległe

¹ Read H. [za:] Wojnar I. Przedmowa do wydania polskiego [w:] Gloton R., Clero C. *Twórcza aktywność dziecka*. Warszawa; Frączek Z. *Kreatywność jednostki w kontekście potrzeb edukacji przyszłości* [w:] Denek K., Koszyc T., Lewandowski M. Red. *Edukacja jutra. IX Tatrzańskie Seminarium Naukowe*. Wrocław 2003, s. 219.

² Bruner J.S. *Proces kształcenia*. PWN, Warszawa 1964, s. 43.

³ Lewis D. *Jak wychować zdolne dziecko*. PZWL, Warszawa 1988, s. 66.

⁴ Tamże, s. 51.

⁵ Bruner J.S. *Proces kształcenia*. PWN, Warszawa 1964, s. 43.

umiejętności zawodowe i dyspozycje twórcze. Nauczyciel przedszkola powinien zmierzać w kierunku wyzwalania i pielęgnowania dziecięcej kreatywności poprzez stwarzanie optymalnych warunków i skuteczne eliminowanie przeszkód w rozwoju twórczym. Nauczyciel, który ma wspierać i wspomagać kreatywny rozwój przedszkolaka, musi być wyposażony w odpowiednie cechy osobowościowe. Oprócz podstawowych predyspozycji, takich jak: wyobraźnia, kreatywność, ekspresja twórcza, poczucie humoru nauczyciel powinien mieć przede wszystkim wiarę w sukces dziecka. Myślę, że moją wypowiedź najlepiej zilustrują poniższe słowa:

*Nikt nie może nauczyć was niczego poza tym,
co w półśnie spoczywa w trawie waszego poznania.
Mistrz przechadzający się w cieniu świątyni
nie daje swojej wiedzy,
lecz swoją miłość i wiarę. I jeśli jest mądry,
to nie zaprasza was w progi swej wiedzy,
ale prowadzi was w progi waszego umysłu.*

Gibran Khalil

Jedynie nauczyciel kreatywny potrafi zainspirować dzieci do samodzielnego rozwiązywania problemów, motywować do poszukiwań i badań, rozwijać szeroko rozumianą samodzielność, będącą warunkiem aktywności poznawczej i twórczej. Nauczyciel kreatywnie kompetentny doświadcza i przeżywa rzeczywistość, pozwalając dzieciom czynić to samo. Niecodzownym elementem edukacji kreatywnej są wątpliwości. Wątpiący nauczyciel wyzwala w dzieciach potrzebę dziwienia się. Za dydaktyką wątpliwości opowiada się W. Woronowicz, twierdząc, że wątpliwości stanowią podstawę nauki. Zawsze należy kwestionować i podważać to, co wydaje się być definitywne i oczywiste. Dzięki wątpliwościom człowiek odkrywa nowe teorie i poznaje nowe oblicza prawdy⁶.

Celem nauczyciela przedszkola powinno być zatem organizowanie takich sytuacji poznawczych, w których dziecko będzie czuło się odkrywcą. Każda działalność dziecka w przedszkolu daje możliwość rozwijania u dzieci kreatywności, począwszy od czynności samoobsługowych, a skończywszy na organizowanych zajęciach edukacyjnych.

Umożliwienie dzieciom twórczej aktywności wynikającej z wyrażania siebie, swoich myśli, uczuć i przeżyć, polegające na spontanicznym rozwiązywaniu problemów, angażuje całą osobowość dziecka. Ogarnia każdą jego sferę: emocjonalną, motywacyjną, poznawczą i działaniową.

Bardzo ważnym zadaniem nauczyciela jest również dbałość o integrację grupy i stwarzanie sytuacji do współpracy, gdyż prawdziwa twórczość wymaga kontekstu społecznego, tzn. że w procesie wytwarzania pomysłów trzeba współdziałać z innymi. Równie ważne jest życzliwe traktowanie pomysłów i ich realizacja. Czas spędzony w przedszkolu w sposób twórczy, pełen radości i niespodzianek, będzie procentował w dalszej edukacji i w dorosłym życiu.

Należy podkreślić, że podstawową formę aktywności dzieci w wieku przedszkolnym stanowi zabawa, w której nauczyciel winien pełnić rolę animatora, czyli być osobą wspierającą działania dzieci. Zabawa jest bowiem, jak twierdzi Lew Wygotski, najbliższą sferą rozwoju dziecka, i to w trakcie różnorodnych zabaw dziecko wychodzi poza swoje codzienne zachowanie, stając się twórcze i kreatywne.

Dzieci zaangażowane w zabawę z niewyobrażalną wręcz autentycznością wcielają się w role, przestrzegają ustalonych zasad, są bardzo odpowiedzialne za powierzone im zadania, korygują swoje zachowania, same ustalają reguły postępowania.

Kreatywność to cud połączenia dziecięcej, niczym nieograniczonej energii z czymś przeciwnym i wrogim – poczuciem porządku wynikającym ze zdyscyplinowanej inteligencji dorosłego.

Norman Podhoretz

W Przedszkolu Miejskim nr 1 w Ostrołęce, w którym pracujemy, od dwóch lat funkcjonuje Klub Twórczego Przedszkolaka. Głównym celem działalności naszego Klubu jest systematyczna, planowa praca z dziećmi, organizowana w formie zabawy w trakcie dodatkowych zajęć grupowych. Zajęcia te prowadzone są przez nauczycieli przedszkola, pedagoga oraz innych specjalistów.

Najważniejszym zadaniem naszego Klubu jest przygotowanie dziecka do korzystania ze swojego potencjału umysłowego w najbardziej optymalny

⁶ Woronowicz W. *Dydaktyka wątpliwości wobec ignorancji* [w:] Denek K., Breźnicki F. red. *Przemiany dydaktyki na progu XXI wieku*. Szczecin 2000, s. 66.

sposób, co w konsekwencji prowadzi do szybszego osiągnięcia dojrzałości szkolnej.

Pragniemy, aby umysły naszych przedszkolaków otworzyły się na wiedzę, by nauka stała się zabawą, a dzieci cechowała kreatywność. Podczas pobytu na zajęciach w Klubie Twórczego Przedszkolaka dziecko:

- uczy się samodzielnego myślenia, twórczego rozwiązywania problemów i szybkiego nabywania wiedzy,
- wykorzystuje posiadane już umiejętności do nabywania nowych,
- uczy się współpracy w grupie – dziecko przechodzi od myślenia o sobie „ja”, jako centrum zainteresowania, do myślenia o sobie „my”, jako ważnym elemencie szerszej społeczności,
- wzmacnia poczucie własnej wartości, zdobywa wiarę we własne siły i możliwości „chcę i potrafię” (każdy pomysł jest wartościowy),
- nabywa stopniowo umiejętności samoregulacji, planowania i realizacji planów,
- rozwija większość swoich zainteresowań i zdolności.

Chcemy wzmacniać rozwój każdego dziecka tak, by w przyszłości stało się niezależnym uczniem.

Nasza praca z dziećmi w ramach działalności Klubu Twórczego Przedszkolaka opiera się w dużej mierze na teorii Lwa Wygotskiego i programie „Klucz do uczenia się”, którego autorami są Galina Dolya oraz Mikołaj Varaksa. Program „Klucz do uczenia się” to program edukacyjny dla dzieci w wieku przedszkolnym, który zakłada, że najważniejszym celem edukacji nie jest przekazywanie dzieciom wiedzy, ale uczenie samodzielnego myślenia i szybkiego nabywania wiedzy, a także rozwijanie i nabywanie nowych umiejętności i zdolności poznawczych.

„Klucz do uczenia się” jest drogą i kluczem do zakamarków dziecięcego umysłu, jest narzędziem, dzięki któremu możemy wzmacniać, pomnażać rozwój dziecka. To również inspiracja do działania, tworzenia, twórczego myślenia, skupiania uwagi, planowania i realizacji planów, czyli samoregulacji.

Samoregulujące się dzieci przejawiają ciekawość, mają zaszczerpioną motywację do działania, podejmowania wyzwań, trudu, by poradzić sobie w bardzo różnych sytuacjach życiowych. To właśnie te dzieci chcą uczyć się dla uczenia się i „chcą chcieć”.

Głównym celem programu „Klucz do uczenia się” jest rozwijanie myślenia symbolicznego za pomocą różnorodnych narzędzi umożliwiających postęp w myśleniu dziecka.

Dzięki kontaktowi dziecka ze środowiskiem, na które składają się różnorodne przedmioty, obrazy, zjawiska, narzędzia oraz interakcje zachodzące między nimi, dzieci zdobywają wiedzę i umiejętności. Ale przede wszystkim zostaje im zaszczerpiona chęć do uczenia się, rozwiązywania problemów, planowania i realizacji swoich planów. Dzieci te są aktywne, kreatywne, wierzą we własne siły i możliwości, potrafią pokonywać trudności i radzą sobie z własnymi emocjami, uczą się od innych.

Dziecko, w trakcie różnorodnych zabaw, rozwija w sobie nawyk zastanawiania się, dokładnej obserwacji, analizowania, wybierania najważniejszych elementów, służących do rozwiązania problemu, planowania, stawiania pytań i gotowości do odpowiedzi, szukania przyczyn i skutków. Uczy się również współpracy w grupie, przekazywania informacji, wyrażania własnej opinii, poszanowania odmiennego zdania, negocjowania, tolerancji, pokonywania własnej niepewności, wiary we własne możliwości i samodzielności.

Każde dziecko jest „możliwością” i nie jest ważne, kim jest dziś, ale kim może być w przyszłości. Lew Wygotski twierdzi, że edukacja powinna być skierowana na dzień jutrzejszy, by dziecko w przyszłości było niezależnym uczniem, zdolnym do znajdowania niestandardowych rozwiązań i radzenia sobie w różnych sytuacjach dnia codziennego.

Przedszkole powinno dbać o rozwój potencjału twórczego dzieci. Bardzo często podświadome zachowania nauczycieli i rodziców, ich rutynowe podejście do nauczania nie pozwalają na osiągnięcie sukcesu. Nauczyciel jako organizator i inicjator procesów twórczych powinien być ciągle aktywny, otwarty na pomysły dzieci, a przede wszystkim wrażliwszy na ich oryginalne wypowiedzi i pytania. Powinien także poprzez stymulowanie i delikatne kierowanie procesem ak-

tywności twórczej wyzwalać i wspomagać ogólny rozwój dzieci, aby w przyszłości mogły one wykorzystać szansę samostereowania i rozwoju osobowości. Do tego konieczne jest stosowanie zasady całkowitej aprobaty i poszanowania odrębności każdej osobowości oraz optymizm i wiara w możliwości twórcze dzieci.

Ważne jest, aby nauczyciel był osobą pogodną, ponieważ przyjazny nastrój sprzyja pozbyciu się napięcia związanego z potencjalną oceną lub niepowodzeniem, pozwala na swobodne poszukiwanie rozwiązań. W pogodnym klimacie łatwiej o niekonwencjonalne skojarzenia, sformułowanie oryginalnego, nietuzinkowego pomysłu.

Jak ważne są predyspozycje osobowościowe w wypełnianiu zaszczytnej misji, jaką jest praca na stanowisku nauczyciela przedszkola, świadczą poniższe słowa:

*Jeśli wychowawcą ich będzie ktoś,
który pragnie dać więcej
niż martwy elementarz wiedzy i kultury,
ktos, kto uniesie serce i myśl – one,
nawet nie rozumiejąc intencji
swej wychowawczyni,
wchłoną w siebie jej duszę tak,
jak się wchłania zapach kwiatów
lub światło słoneczne
i na całe życie ta woń
i ta promiennosc w nich już pozostanie⁷.*

Autorki są nauczycielkami w Miejskim Przedszkolu nr 1 w Ostrołęce

⁷ Halik R. *Aniol stróż i budowniczy*. Bliżej przedszkola, nr 11.74, Wydawnictwo Bliżej Przedszkola, Kraków, listopad 2007.

„Twórczy nauczyciel w oczach uczniów”

Twórczy nauczyciel, Ania lat 10

- Twórczy nauczyciel ma bardzo ruchliwy rozum i jest mądry, stąd widoczny mózg.
- Duże oczy pozwalają dostrzec pragnienia i cele.
- Komputer świadczy o tym, że jest on nowoczesny.
- Mięśnie są dowodem jego siły, która pozwala mu bronić swoich pomysłów i swojego zdania.
- Nogi w biegu są oznaką szybkości, gdyż twórczy nauczyciel wiele rzeczy robi jako pierwszy, inni go naśladują.
- Wąsy i trawa wyrastająca na głowie dowodzą, że twórczy nauczyciel nie boi się śmiechności i potrafi śmiać się z siebie.

Izabela Lebuda
Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie